

1914. HET UITBREKEN VAN DE EERSTE WERELDOORLOG (Vervolg en Slot)

(...)

Iedere dag stroomden nog vluchtelingen toe te Gent. Het Feestpaleis was overvol. Zevenduizend mensen lagen daar op een stroleger. De politie moest dagelijks toezicht houden. Niettegenstaande er reeds honderden verder getrokken waren, herbergde de stad Gent op dat ogenblik ongeveer 8000 vluchtelingen.

Ik was gelast met een bijzondere bewaking. Het meisje van Arthur had geen werk meer op de fabriek en was dienstster geworden in een kroeg. De avond te voren was Arthur door de patroon en enkele verbruikers hardhandig op straat geworpen. Dan had hij een geweerkogel door de vensterruit geschoten. Daar was hij weer. Hij zat niet te paard maar op een fiets. Een karabijn hing op zijn rug aan een riem. Als enig militair kenteken droeg hij de politiemuts van de Jagers te Paard. Om mij ging hij niet binnen in de herberg. Hij zegde dat hij dezelfde nacht met enkele andere manschappen en een overste die in Kongo gediend had, achter de vijandelijke linies in een tunnel de spoorverbinding met Frankrijk moest helpen opblazen.

Buiten enkele uitzonderingen was het Gents politiekorps samengesteld uit oudmilitairen: een twintigtal officieren, 12 secretarissen, 21 brigadiers-controleerders en een honderdtal manschappen. Bij grote gebeurtenissen hielpen de pompiers de orde handhaven alsook de 60 nachtwakers die bij gelegenheid dagdienst deden. De gerechtelijke politie was nog niet ingericht (2). De rijkswacht hielp ook mede om de orde te handhaven.

Mijn dienstoverste was rechtvaardig zowel voor arme als voor begoede inwoners en hij werd geacht in zijn omschrijving. Zijn zorg was om op zijn wijk iedereen in vrede te laten leven binnen de grenzen waarin vrij mag gehandeld worden. Hij was zagezegd alleenvertegenwoordiger van het wettelijk gezag; op bestuurlijk gebied enkel verantwoording verschuldigd aan

2. De Gerechtelijke Politie bij de Parketten (G.P.P.) werd opgericht bij wet van 7 april 1919.

de burgemeester, bij tussenkomst van de oppercommissaris, en rechterlijk gebied aan de Procureur-des-Konings en de Procureur-Generaal. Mijn commissaris was niet alleen politieman maar ook een mens. In zijn kabinet hing de antieke spreuk; *Dura Lex, Sed Lex*. Tegenwoordig zegt men: "De schrik voor de politie is het begin van de orde". Hij hielp de mensen met raad en daad en zijn voornaamste taak bestond er niet in hen te doen bestraffen. Daarbij was hij eerlijk en onomkoopbaar. Nutteloos kwamen barhouders met mooie diensters of uitbaters van andere gemakkelikheden, waar hij thans toezicht moest op houden, om voorstellen te doen in hun voordeel of bij hun concurrenten overtredingen te doen vaststellen. Hij roemde er niet op dat zijn wijk een modelwijk was om door de weerkaatsing zelf in het licht te staan en nochtans hij had er redenen toe. Hij was officier geweest bij het leger en toch niet aanmatigend. Voor zijn personeel was hij een vader en een raadsman doch verlangde voor eenieder, in elke omstandigheid, een tuchtvolle, beschaafde houding en de volle waarheid. Hij was niet haatdragend doch vergat niets. Als hij ondervond dat een ondergeschikte niet correct was, moest die later geen enkele gunst meer verwachten. Als hij een straf moest voorstellen dan was moeder of vrouw er nooit het slachtoffer van. Hij vond er behagen in een wild veulen, dat in zijn stoeterij rondholde, te temmen en af te richten.

Volgens het reglement op de uitvoering van de algemene dienst moest de commissaris drie maal per week, in het bijzijn van zijn adjunkt, onderricht verstrekken aan zijn agenten. Er was nog geen politieschool waar de agenten op proef maanden lang leergangen volgen. De agenten moesten van zodra zij een uniform droegen alleen en zonder of met weinig onderricht, de hinderlagen en verantwoordelijkheden van de dienst trotseren. In plaats van drie dagen per week gaf hij iedere dag theorie aan zijn nieuwe agenten. Voor sommigen was dat vaak een last. Zij kregen slaap en zouden liever in de open lucht gaan, of bij Rosa om een glas bier. De anderen gaf hij geduldig uitleg. Zij moesten hun bevoegdheden en rechten leren kennen maar niet het minst dezes grenzen. Er zouden ogenblikken komen dat zij zonder aarzelen onder zijn gezag en verantwoordelijkheid beslissingen zouden moeten treffen alvorens aan iemand raad te kunnen vragen. Een daad, zelfs door onwetendheid gesteld, is voldoende om ter verantwoording te worden geroepen. Een willekeurige daad zoveel te meer. Wanneer de politieman zelf de vrijheden van de burgers, door de grondwet gewaarborgd, niet eerbiedigt, begaat hij een strafbare daad, want wat gedaan is tegenover een onschuldige kan niet meer hersteld worden en het vertrouwen dat de bevolking in de politie stelt wordt er door geschokt. Nu in deze gevaarlijke tijd was het nodig dat vertrouwen te bewaren. Dit wil niet zeggen dat er geen grenzen zijn. Het devies is voorkomen dat de wet overtreden wordt en het beteugelen van zodra er noodzaak toe is. Nadat de middelen van overtuiging en overreding

uitgeput waren, moesten met bedaardheid en vastheid de dwangmaatregelen getroffen worden. Eerst overtuigen daarna handelen en met kracht. Wanneer een wanbedrijf of misdaad voltooid is moet met vaste hand ingegrepen worden. Het werk van een politiemans is een der meest veelzijdige en moeilijkste taken doch een gepaste opmerking of raadgeving op het juiste oogenblik kan veel wanorde voorkomen.

Hij zegde verder: "Van al uw tussenkomsten zult u een verslag maken waarover ik zal oordelen." De commissaris legde nadruk op de onderwerpen welke hij behandelde, met voorbeelden van wat mocht en niet mocht, zoals dronkenschap op de openbare weg, matigheid en onthouding van drank, misbruik van gezag en machtsmisbruik, eerlijkheid en bescheidenheid in dienst, aanmatiging, onbeschoftheid, eerbied jegens de overheid, tucht in het korps, krijgshaftige houding, behoorlijke kledij en uitrusting. Geruststellen, kalmeren, richting geven is ook politiewerk.

Op het einde gaf hij lezing van uitlatingen gedaan door geleerden en schrijvers over de politie in het algemeen. De taak van de politie bestaat er in de goede burgers, zonder vrees of gevaar, hun gewoon leven te laten leiden; de individuen met onmaatschappelijke gewoonten of neigingen af te schrikken en door overreding en voorbeeld tot een normaal leven aan te zetten; de verantwoordelijke personen, die een gevaar vormen voor de maatschappij, aan de rechtbanken over te leveren. Robert Peel, die Schotland Yard oprichtte, streefde naar gepaste verhoudingen tussen politie en bevolking door te wijzen op de dienende taak van de politiemans tegenover het publiek. Dat veronderstelt geduld, wilskracht, karakter, moed, vaderlandsliefde en een oneindig aantal andere deugden.

Ik had het vertrouwen verworven van mijn commissaris die mij bij iedere gelegenheid met buitengewone diensten gelastte. De collega's brachten mij dan spottend een groet zoals aan een overste.

Toen ik op het bureel werkzaam was met de secretaris, vroeg ik hem inlichtingen over de wijze van bevordering tot de verschillende graden en de wedden van het personeel.

De secretaris was begaafd, geschoold en had ondervinding. Hij was reeds lang bij de politie. De graad van secretaris was een overgang naar de post van adjunkt-commissaris en hun maximumwedde bleef onder de beginwedde van de adjunkt. Kandidaten voor de graad van adjunkt, die geslaagd waren in het schriftelijk en mondeling examen, werden indien er plaatsen beschikbaar waren zonder meer tot die graad benoemd. De secretaris was de spil van het wijkcommissariaat. Bij afwezigheid van de politieofficieren moest hij hen bij dringende omstandigheden vervangen. Voor de oversten was hij de archivaris; voor de minderen een vraagbaak. Al de bundels betreffende de bestuurlijke zaken werden door hem behandeld en soms ook rechterlijke. Hij beval de diensten van het ondergeschikt personeel. Ieder

politieagent bewaakte 's morgens van 6 tot 10u. een serie van de wijk om het oog te houden op de openbare reinheid, de orde en veiligheid op de openbare weg, het toezicht op de woonstveranderingen der bevolking en inlichtingen te bezorgen door de overheid gevraagd. De bedienden op het bureel - de bijzondere agenten - werden zonder examen benoemd. Zij ook hadden raad nodig als het geen routinewerk betrof. De beginwedde van commissaris bedroeg het driedubbele der wedde van de agent. De oppercommissaris had daarbij een vergoeding, bijna hetzelfde als de jaarwedde van een agent.

Secretaris geworden na geslaagd te zijn in het examen van adjunkt, was hij onderweg blijven steken. Zijn beschermer had onenigheid met de oppercommissaris en hij was voor het hekken blijven staan. Op meer dan één wijk bleef een secretaris stropen en dat was nodig. Zij waren de sergeant-majours bij het leger. De officieren kwamen en gingen, zij bleven. Zo draaide alles gesmeerd. De secretarissen bleven jarenlang aan dezelfde wedde hun werkkraft geven voor hun oversten. Als zij hun lot aanvaardden dan werden zij met rust gelaten. Indien echter hun ruggegraat niet plooidde, dan bestonden er middelen om hen te breken. De secretaris had een stokpaardje. Hij wilde de politiemannen groeperen. Niet als opstandelingen. Verenigen was in die tijd een kwaad. De leuze was: "Verdeel en regeer". Neen! Hij wilde een Verbroedering (3) stichten en een mutualiteit om bij ziekte voor hen of hun familieleden de kosten te dragen. Hij had het aangedurfd in een krant een wekroep te plaatsen met kleine speldeprikken, weliswaar. Hij schreef: "Het juiste uur is gekomen om een besluit te nemen. Anders is het te laat. Geen inertie meer. Wij hebben hoop en vertrouwen op de eerlijkheid van de leiders om een lichtbaken te zijn en klaarte te brengen. Wij zullen de mistoestanden moeten bestrijden en niet de personen waaruit zij geboren werden. De spreuk tand om tand, zullen wij niet eeuwig in zwang houden. Het wroeten ten bate van het Ik-godendom, teneinde het egoïstenparadijs te bereiken, zal eindigen. Het moet gedaan zijn met de gemeenschaphaters, loftrompetters, die aan de mandatarissen zulke slechte diensten bewijzen. De leiders moeten optreden. Wij vragen niet om als troetelkinderen behandeld te worden. Enkel dat zij vernieuwen wat dood en versleten is. Hun hoge roeping vervullen van voorlichter bij allen wie het onderscheidingsvermogen gering is. Belangloze bescherming verlenen aan verdrukte, miskende personen. Dat zij aandringen op waarheid, rechtvaardigheid en gelijkheid in het volbrengen van de zending.

Teleurstelling schaadt de gemeenschappelijke belangen. Wees van de daad en begrijp onze verzuchtingen. Laat U niet afleiden door geleerde formules. Leef niet langer in de gewontesleur die verlamt, elke activiteit, alle lust

3. Het Nationaal Verbond der Ondergeschikte Politieambtenaren (N.V.O.P.A.) werd opgericht in 1901. De Gentse afdeling droeg de naam: Gentse Politieverbroedering (G.P.V.).

ontneemt en doodt. Dat de oversten de hindernissen en de struikelblokken uit de weg nemen voor hen die vooruit willen, opdat zij de moed niet verliezen. Dat zij liever voorlichters wezen, zelfs als het hen moeite geeft, en niet de vriend zijn van hen die met gemene zelfzuchtige plannen trachten te behagen, ploeteren, wroeten en vooruitdringen als moest het geluk en het brood aan onschuldigen ontnomen worden. Toewijding, plichtsbesef en vlijt zijn van geen tel meer tegenover judaswerk. Zij maken plaats voor vernedering, hoon en sarcasme."

Hij werd ter verantwoording geroepen, moest zich stil houden en had verder op niets meer te rekenen. Hij werd overgeplaatst naar een andere wijk, gelukkig bij een begrijpende overste. In zijn opzet voor het stichten van een mutualiteit was hij geslaagd maar voor de Verbroedering ging het lastig. Het personeel was ingedeeld in twee groepen en enkel 's avonds - na 10.30u. - konden zij samenkomen.

Er bestond een commissie samengesteld uit de burgemeester, een schepen en drie gemeenteraadsleden die de titels en bekwaamheden onderzocht voor benoeming tot graad van politiecommissaris, van adjunkt en van het lager personeel. De brigadiers-controleerders werden zonder examen door het College van Burgemeester en Schepenen bevorderd. Enkel voor de graad van adjunkt en secretaris moest een examen afgelegd worden. Het examen van adjunkt was niet zo moeilijk. De benoemingen waren reeds op voorhand gekend. De uitslag ging van mond tot mond bij het personeel voor dat het examen plaats vond. Voor de graad van secretaris, als de kandidaten niet op voorhand vragen en antwoorden kenden en van buiten hadden geleerd, zoals de cathecismus, moesten het sterke krachten zijn om een voldoende uitslag te bekomen. Bij het laatste examen ging het zo ver dat een gemeenteraadslid in volle zitting de tekst las van het Frans dictee en protest had aangetekend. De postulanten hadden op de koop toe die literatuur moeten vertalen.

Ziehier dat proza: "Il y a quelque vingt ans, nous pagayions sur ce ruisseau méditerranéen, pendant que les scarabées faisaient bruire leurs jolis élitres sous les lauriers thym et les lauriers sauce, d'où tombaient des pétales amarantes et roses. Une foule de dames patronesses marmottaient au débarcadère, sous le patronage du pâtisier caduc. Là croissaient nos accacias, nos zinzolins, fleurs-de-lys et nos chrysanthèmes poivré..." enz.

Hij vroeg of dergelijk examen niet aan het belachelijke grensde, in aanmerking genomen de aard van het uit te oefenen ambt en drong aan om veeleer een praktisch examen voor te schrijven.

Celina had een brief ontvangen van Jef. Zijn regiment was in de strijd geweest bij Rotselaar en hij was niet gekwetst geworden. Zijn compagnie had moeten wijken aan het gehucht Molen, bij de brug van de Dijle welke op die plaats een klein eiland vormt. De vijandelijke infanterie en het mitrail-

leursvuur hadden hen veel verliezen toegebracht. De Molenbrug was zwaar gebombardeerd geworden en in een naburig bos waren zij in een hinderlaag gevallen. Bij de aftocht werden de manschappen afgesneden van de andere troepen en zij hadden zich in de Dijle geworpen om zwemmend de andere oever te bereiken. Het grootste deel van de officieren en manschappen waren gedood of vermist. Celina wilde haar man zien. Ik kon haar wegens mijn ambtsbezigheden niet vergezellen. Rustdagen bestonden niet en de verlofdagen, tien per jaar, waren geschorst. Ik deed ongeveer 12 uren postdienst per dag zonder de tijd mede te rekenen voor het op- en afkomen van de diensten welke gedaan werden in drie beurten. Iedere dag begon mijn werk om 6 uur 's morgens en met late post werd ik om 10.30u. 's avonds afgedeeld.

(...)

Carolina, Celina en Martha bleven nog tot 's anderendaags bij Wiesje en zij keerden terug met de trein naar Gent.

Op het einde der maand september ontvingen de nieuwe agenten hun eerste maandwedde van 118,12 fr., min 10 fr. voor de kledingsmassa, betaald met noodgeld uitgegeven door de stad Gent. Het waren doorboorde vervallen rentecoupons van de lotenlening der stad Gent 1896 waaraan een fictieve waarde van 2 fr. werd toegekend. Dit ruilmiddel moest door eenieder op het grondgebied der stad in betaling aanvaard worden.

Er werd reeds beweerd dat de forten van Antwerpen aangevallen werden door de Duitsers. Nochtans zolang de regering te Antwerpen bleef was de bevolking gerustgesteld. Er kwam meer nieuws.

Gekwetste soldaten werden per trein naar Gent overgebracht. Zij werden opgenomen in het Militair Hospitaal en de noodambulances in Flandria Palace, Instituut Moderne, het Dispensarium van Les Industries Textiles Réunies en de zaal Valentino op de Kuiperskaai. De stad Gent zelf had een verbandhuis ingericht in het Feestpaleis. Aan het Zuidstation stond weerom een masse volk om de aankomst te zien van de gekwetsten. In het verloop van een paar dagen kwamen twee treinen uit Antwerpen met meer dan duizend gekwetsten.

(...)

Ik was in dienst met Victor, de oude agent. Hij kwam in gesprek aan de Heilig-Kerstkerk met Mevrouw Delabare. Haar enige zoon had zeer jong, op 4 augustus, vrijwillig dienst genomen bij het leger en hij lag nu in het Militair Gasthuis. Victor legde haar uit, bij middel van zijn landkaart, hoe de Moffen in een zak gekropen waren en niet verder konden of durfden gaan. De Fransen en Engelsen wachtten tot wanneer de Rus, die zijn troepen van heel ver naar het front moest brengen, in actie kwam om de strop toe te halen. Dan zou men de Duitsers zien spartelen. Victor was een optimist.

Iedereen kwam hem het laatste nieuws vragen. Terwijl hij daar stond kwamen een viertal vluchtelingen hem de weg vragen naar het Meerhem. Hij vroeg hen van waar zij kwamen en ze zegden dat de Duitsers te Rijsel waren. Victor maakte zich kwaad. Hij haalde de tabak weg van achter zijn kiezen en beet er op zodat het sap uit zijn mond spatte. Aan de omstaanders zegde hij dat ze logen en hij dreigde hen te lijf te gaan. Waren die mensen niet weggelopen dan had hij zijn sabel getrokken. Hij liep een eind achter hen op een andere wijk waar hij niets te zien had.

De eerste en de tweede oktober werden de forten van Liezele en Breendonk aangevallen. Op zaterdag drie oktober kwamen door Gent ganse treinen met Engelse soldaten die naar Antwerpen optrokken. Op woensdag zeven oktober trokken honderden stukken veldgeschut door Gent. De Nijverheidslaan en de Palingshuizen stond vol paarden, kanonnen en munitiewagens. Jonge agenten van de wijk, waarvan enkele in burgerkledij, werden gezonden naar het St.-Pietersstation om de aankomst af te wachten van Franse marinefuseliers. Zij hadden tot opdracht zulks aan het volk mede te delen en zelf toe te juichen als de soldaten toekwamen.

Drie regimenten reservisten, onder bevel van admiraal Ronarch, kwamen uit het station en werden door nieuwsgierigen en agenten luidruchtig begroet. De Franse soldaten riepen: "Vive la Belgique".

Het werd reeds schemerdonker. Zij trokken op naar de Brusselsesteenweg om, in de omgeving van Melle, de Schelde te gaan verdedigen. Een uur later was de hemel gans verlicht in de richting van Dendermonde. Men hoorde losbrandingen van de artillerie.

's Anderendaags deed ik bewakingsdienst aan het Duits Consulaat, in de Fiévéstraat. De zoon van een Engels reder was hier menigmaal met mij in gesprek geweest. Hij was in verlegenheid omdat de Engelsen bericht hadden gekregen het Belgisch grondgebied te verlaten en in het stapelhuis had hij een partij van 10 ton ongebrande koffie opgeslagen. Hij vroeg mij of ik de koffie wilde kopen op termijn, aan de prijs van de markt, met uitstel van betaling tot na de oorlog. Ik heb zijn aanbod niet aangenomen. Later heb ik mij afgevraagd waarom ik het niet gedaan heb.

Op post zijnde aan het dok werd mijn aandacht gevestigd op een man per rijwiel die sprak met vreemde tongval en aangezien werd als spion. Ik sprak hem aan en bemerkte dat er geen rijwielplaat op zijn voertuig stond. Hij was Nederlander en met zijn motorvoertuig kwam hij geregeld met kaas en gedroogde vis naar Gent. Hij ging met mij op zijn schip en kon bewijzen dat hij hier kwam voor de handel.

's Anderendaags was ik gelast met een boodschap naar de Port Arthurlaan. Port Arthur is de naam door mij gegeven aan de nieuwe maritieme instelling. In 1905 kwamen de Deense stoomboten Lars Cruse, Hans Tavsen, en Peter Willemoes naar de Gentse haven met mijnhout voor de firma Constant van

Luik. De werven van die zaak waren aan de kleine dok. Daar was losplaats te weinig voor de schepen die regelmatig terugkwamen en het vergde veel kosten om plaats te maken aan de kade. Enkele schepen waren reeds gelost. Dan ging men lossen tussen de loodsen van de voorhaven en daar was ook geen plaats meer.

De eerste honderd meter kaai van de nieuwe haveninstelling waren intussen voltooid geworden en die plaats werd voor de eerste maal in gebruik genomen voor het lossen van het schip "Lars Cruse". Ik was boodschapjongen bij de firma Constant. Bijna al de werklieden woonden langs de Dampoort. Sommigen moesten daar gaan werken. De afstand naar het nieuwe werk was ongeveer een uur, langs het handelsbassin en een lange weg tot aan het kanaal van Terneuzen. Het was tijdens de oorlog tussen Rusland en Japan en er werd veel gesproken over de verafgelegen haven "Port Arthur" waar zeeslagen geleverd werden. Ik zinspeelde op die lange afstand toen ik aan de werklieden meedeelde dat zij "Port Artur" moesten gaan.

Nadien werd de weg Port Arturlaan geheten. Nu draagt hij officieel die naam.

Langs de Port Arturlaan, in de richting van Meulestede, stapten afgematte Belgische soldaten van het voetvolk, sommigen met een ransel, anderen met een cementzakje op de rug. Enkele hadden nog soldatenschoenen, anderen liepen op scheefgelopen burgerschoenen of sloften op koorden sloffen.

Tussen hen liep Jef. Aan zijn ransel hing een kleine spade waarmee de kinderen spelen en hij zei mij dat het speeltuig hem reeds het leven had gered. Het diende om zich in te delven.

(...)

Een trein uitsluitend voor vluchtelingen reed nog naar Holland. De spoorweg naar Gent was voorbehouden voor de troepen. Soldaten op berries, op krukken en geholpen door verplegers en verpleegsters sukkelden verder. De stations stonden open, de loketten waren gesloten. De mensen kropen op de daken van de wagons of stonden op de treeplanken. Enkele treinen bleven rijden. Het spoorwegpersoneel deed meer dan zijn plicht. Na de koning vertrokken ook de ministers, de vreemde gezanten en Winston Churchill, de lord der admiraliteit, die het Engels leger had vergezeld dat de Belgen was komen helpen.

Langs een noodbrug was zijn compagnie over de Schelde gekomen. Daarna onder groot lawaai met gerammel van een lange reeks kanonnen en munitiewagens en gedreun van paardenhoeven trok de veldartillerie naar de andere oever.

Zij waren te voet van Antwerpen gekomen. Onderweg hadden zij geslapen in schuren of langs de straten in een dorp. Nu zou Jef een dagje in een bed willen slapen. Wij gingen samen een glas bier drinken bij Sies Carré. De

man spande zijn poney in en met zijn tonwagentje, fier als een pauw omdat hij een soldaat mocht vervoeren, reed hij met Jef eerst bij zijn vrouw om afscheid te nemen en daarna in galop achter zijn makkers die reeds een eind naar Wondelgem opgemarcheerd waren.

Op zaterdag 10 oktober was ik gelast om dienst te doen in de stad. Op de Koornmarkt waren de Franse soldaten bezig met vlees te laden op een paardenkar aan de beenhouwerij Schandevel. Ik moest orde houden aan de Lakenhalle waar visa's gegeven werden aan vluchtelingen die naar Engeland wilden vertrekken. Er stonden veel mensen te wachten. Een heer, met vrouw en twee kinderen, vroeg voorrang hetgeen ik hem toestond. Hij was overgelukkig en wilde mij de eigendom overdragen van de groothandel in koloniale waren welke hij te Aalst verlaten had. Een bewijs zou ik niet geweigerd hebben vermits ik dicht bij de stedelijke burelen was en met twee getuigen aanstonds de handtekening kon doen wettigen. Alvorens de man terug was werd ik geroepen naar mijn wijk. Ik kreeg opdracht om in de Lourdesstraat de burgers die daar in de weg liepen van Schotse soldaten, de plaats te doen ruimen. Bedaard, flegmatisch liepen de mannen met rokken daar rond. Zij waren bezig met loopgrachten aan te leggen, in achteruitgetrokken linie, tussen de spoorweg en de Bernmaaiedreef en een chicane te maken met zandzakken onder de spoorwegviaduct. Langs de spoorweg Gent-Zelzate, was op een wagon een kanon, gans in het koper opgesteld, gericht naar de Motorstraat. De Schotten waren over Bordeaux van Egypte gekomen. Zij waren goed voorzien van gouden ponden maar hadden geen rookgerief. Een koffiehuishoudster uit de buurt deed direct een voorraad in. Er kwamen Duitse vliegtuigen over en ik moest ieder maal mede met hen wegduiken. In de loop van de voormiddag kwam een patroelje bestaande uit een Engels en een Belgisch legerofficier en een rijkswachter naar de gevechtspost der Engelsen die ingericht was in de brouwerij Naudts in de Lourdesstraat. Van de sergeant vernam ik dat de Duitsers genaderd waren tot aan de gemeente Beervelde. Rond de middag vertrok een deel van de Schotse soldaten om hulp te bieden aan Engelse marines die te Moerbeke omsingeld en tegen de Hollandse grens gedrongen waren. Over het kanaal van Terneuzen lagen Belgische troepen.

De dag nadien, op zondag, was het toezicht der Schotten verscherpt. De burgers mochten niet meer langs de Motorstraat. Zelfs de melkboeren die van de stad kwamen, moesten blijven staan. Ik werd verzocht om de mensen te ondervragen en hun uitleg te vertalen. Zo konden sommigen nog naar hun huis terugkeren. Na de middag kwam een heer uit de richting der stad en vroeg om doorgelaten te worden. Hij zegde naar Oostakker te gaan om een bezoek te brengen aan een familielid. De Schot zegde dat zulks niet dringend was en later kon gebeuren. Daarna kwam die man terug. Nu was het om een

bedevaart te doen naar Lourdes. Dat kon niet. Het was geen uur later als dezelfde man werd binnengebracht door vier soldaten met de bajonet op 't geweer. De uitkijkpost op de toren van Meulestede had bemerkt dat hij te Port Arthur tussen de houtstapels seinen gaf met de armen terwijl een "taube" boven zijn hoofd vloog. Hij werd geleid naar het hoofdkwartier der Engelsen. Een grote menigte stond op de Kalandersplaats waarop het gebouw uitgaf. Een Gents burger uit de groep gaf een kaakslag aan de gearresteerde en liep weg. Eén soldaat, vlug als de wind, snapte hem vast en geleidde hem ook naar de post. Toen het reeds donker was zag ik in de velden kleine lichtjes opgaan en weldra uitdoven. Ik vernam dat daar de eerste loopgraven van het bataljon lagen.

's Avonds om 10u. maakten de soldaten toebereidselen voor de aftocht en zij verzochten mij om te vertrekken en er met niemand over te spreken. Een weinig later hoorde ik, in de richting van Terdonk, een brug opblazen. Langs mijn weg stonden mensen in groepjes te praten. Zij wilden weten wat er gebeurde.

Na 10 dagen beschieting en vernieling der omsingelde forten wilden de Duitsers met hun rechtervleugel de terugtocht afsnijden van het Belgisch leger. De 8ste oktober trachtten zij over de Schelde te komen te Grembergen. Te Schoonaarde gelukte het maar zij werden tegengehouden door de karabiniers te Berlare. Eenheden van de Duitse ruitery en infanterie waren Kruishoutem en Nazareth genaderd. Te Eeke onderscheidde zich de Belgische rijkswacht. Dezelfde dag kwam Admiraal Ronarch met zijn marinefuseliers de Belgische troepen, die rond Gent opgesteld waren, helpen.

De 9de oktober kwam de 7de Britse divisie onder bevel van Generaal Capper. Zij werd afgeslagen door de Duitsers die de stad Lokeren bezetten. De 37ste brigade landweer marcheerde op naar Lochristi. De eerste Duitse hulpdivisie en het eerste Beierse landweer vertrok van Aalst naar Melle-Kwatrecht, Gontrode en Lemberge.

De zegevierende Duitsers joegen de Engelse en Franse soldaten, die de aftocht van het Belgisch leger dekten, voor zich uit in de richting van Gent. Te Melle-Kwatrecht werden zij tot staan gebracht. De brigade van Admiraal Ronarch bestaande uit twee regimenten van drie bataljons territorialen en een compagnie mitrailleurs, ongeveer 6.000 man, welke van Parijs naar Duinkerke was gestuurd, kreeg bevel om op te marcheren naar Antwerpen. De 8ste oktober 's avonds passeerden zij door Gent en daar de aftocht van het Belgisch leger reeds aan gang was, stapten de mannen af in het Sint-Pietersstation. Zij marcheerden met gezwinde Franse looppas naar Melle waar zij de loopgrachten gemaakt door de Belgen gingen bezetten. De boog van de Schelde tussen Lemberge en Schelderode werd verdedigd door het Belgisch leger. Het was niet gesteund door geschut. Gelukkiglijk werden drie batterijen van de vierde brigade Belgische artillerie, die zich reeds had

onderscheiden te Halen, ter hulp gezonden. Twaalf stukken werden opgesteld bij de Lindenhoek, één batterij gericht op Kwatrecht, één op Lemberge en één in de richting van Schelderode.

Alhoewel groter in aantal wat betreft manschappen en geschut, werden de Duitsers er twee nachten en twee dagen opgehouden. Zij zetten hun grootste macht in op het front ingenomen door de Franse fuseliers die te Kwatrecht de Brusselsesteenweg versperden. De Fransen vochten heldhaftig maar konden het niet bolwerken tegen de overmacht. Zij moesten wijken naar de berm van de spoorweg. Zonder ophouden maaiden de Belgische kanonnen in de Duitse rangen die oprukten, beschoten een batterij aan de spoorwegovergang te Kwatrecht en manschappen die uit het bos van Gontrode opdaagden. Toen de opmars verzwakte deden de mariniers een tegenaanval, gesteund door het Belgisch geschut. Het rumoer van de strijd was tot in de stad doorgedrongen. Men bracht doden en gekwetsten binnen. De burgers liepen samen en luisterden naar het kanongebulder dat uit de richting van Melle kwam. Op de Brusselse- en de Antwerpsesteenweg stonden nieuwsgierigen. Tijdens de nacht werd het gevecht gestaakt en trokken de strijders zich terug op Gent. De baan moest vrijgehouden worden voor de troepen die aftrokken. Belgen, Fransen en Engelsen gingen in de richting van de Brugse Poort. Aan het stadhuis stond reeds gans de dag een menigte opeengepakt, nieuwsgierig om iets te vernemen over het verloop van de gevechten. Daar waren hogere officieren en hun paarden stonden gezadeld om te vertrekken. Te 11 uur werden in de stad al de lichten gedoofd en de Engelsen begonnen zich overal terug te trekken. Thuis gekomen zegde ik aan mijn vrouw dat de Duitsers op komst waren en vroeg haar of zij wilde vluchten. Zij aarzelde. Liever dan naar een onbekende bestemming te trekken wilde zij in haar huis met nieuwe meubeltjes blijven te Gent, waar haar bejaarde ouders alleen zouden staan. Op maandag 12 oktober om 5 uur, toen ik opstond, lag aan mijn huis, op het voetpad, voetvolk met volledige uitrusting, afgemat van vermoeienis. Het waren de laatste Belgen die aftrokken. Ik moest terug naar de Lourdesstraat om de mensen te verwittigen in huis te blijven. Zo ver ben ik niet geraakt. Ik kwam langs het houtbassin en de Aerofoon tussen de houtstapels, en een Engelse ruiter reed mij voorbij, de loop van zijn revolver gericht op een Duits soldaat-wielrijder die langzaam volgde. Geen van beide vuurde. Het merkwaardige was dat die Engelse ruiter een aapje bij zich had om hem te verwittigen als er gevaar dreigde. Spoedig daarna kwam een soldaat, in grijze uniform, gevolgd door anderen. De eerste die naderde zette zijn bajonet op mijn borst en las op mijn pet het woord: "Politie". Hij zegde: "Polizei sind hier Engelsen?". Ik antwoordde hem in het Gents dialect dat ik hem niet verstond. Nog met de loop van zijn geweer op mijn borst wees hij naar de sleepboten die de bevrachter Lammens had doen zinken en vroeg daar uitleg van. Hij wees naar het kanaal van de maritieme instelling en

vroeg of langs de overkant Engeland lag. Zijn officier had gezegd: "Dat is het Kanaal". Dan werd hij boos. Hij raasde dat zijn broer gesneuveld was voor Antwerpen. Intussen waren andere Duitse soldaten gevolgd en trok hij verder.

Ik ging aanstonds het nieuws melden op het politiebureau. Daar stond mijn commissaris in officiële kledij met hoge hoed, lange zwarte frak en de driekleurige sluier om de lenden. Na mijn verslag gehoord te hebben zegde hij: "Er zijn nog veel meer Duitse soldaten aan de Dampoort en wij gaan er heen." Hij koos vier mannen om met hem mede te gaan: Paul, mij en twee oudere agenten. Onderweg kwamen mannen ons voorbijgelopen. Zij riepen: "Vlucht, de Duitsers zijn daar" en wij gingen naar hen toe. Aan de Dampoort, aan de overzijde van de brug, stonden een drietal compagnies Duitse soldaten. Een soldaat was bezig met een Duitse vlag aan een paal te hechten. De agenten kregen bevel om de burgers die stonden te praten met de Duitsers te verwijderen. De Duitsers lokten de kinderen met een brokje chocolade en dan kwamen de grote mensen ook. De agenten wilden ze opnieuw doen weggaan, maar dit mocht niet meer. De Duitse officier, een man grijs als een duif en wel 70 jaar oud, zegde tot de politie: "Die mensen moeten bij ons komen." Intussen had een Duitser, een roste Pruis, met een rijzweep naar de sluier van de commissaris geslagen. De politie-overste had niets meer te zeggen en trok zich terug. Dan gaf de Duitse officier zijn bevelen.

Niemand mocht meer over de brug naar de stad toegaan. Die van de stad mochten binnenkomen. Enkele ruiters en soms een soldaat-wielrijder kwamen over de brug en reden de stad in. Rond 10.15u. kwam een auto met witte vlag van de Dendermondsesteenweg en reed naar het stadhuis.

Ik zag mijn broer Richard staan op de hoek van de Dampoortstraat, in burgerkledij en met een fiets. Hij was vergezeld van een ander wielrijder. Voor een soldaat in burger was het op die plaats te gevaarlijk. Al de personen die over de brug kwamen mochten niet meer terug. Ik wenkte Richard om mij te volgen. Hij kwam mij achterna met zijn makker, sergeant-majoor Noël, in het herbergje van Prudence van Laarne. Om 8.30u. was hij binnengekomen bij Carolina, zijn schoonzuster, wiens bruidsjonker hij was geweest. Zijn vrouw Martha was enkele dagen tevoren teruggekeerd naar Oudenaarde bij haar ouders.

(...)

Toen Richard met de laatste troepen over de schipbrug van St.-Anneke getrokken was werd zij opgeblazen door de genie. Over de Schelde was de doorgang naar Gent afgesneden. De Duitsers waren reeds tot bij Zelzate gekomen. Achtentwintigduizend soldaten waren ontwapend aan de grens en in Holland geïnterneerd.

Te Kruibeke was Richard met zijn compagnie nog twee dagen en nachten

blijven bivakken om de aftocht te dekken van de soldaten die naar de Hollandse grens trokken. Dan marcheerden zij naar De Klinge. Evenals andere soldaten, die zich niet wilden laten internen, hadden Richard en zijn vriend Noël zich burgerkleren aangeschaft. 's Nachts kwamen zij naar Gent en waren nog door de Duitse linies geraakt. De vijand kwam achter hen aan.

Cies Carré had in de herberg bij Prudence een mandje met duiven afgezet. Zijn gespan stond in de Wollestraat. Hij reed met zijn rijtuig voorop om mijn broer en zijn makker buiten de stad te loodsen. Aan het stadhuis stonden de nieuwsgierigen opeengepakt. Duitse ruiters waren van hun paarden afgestapt en onderhielden zich met de burgers.

Twee officieren kwamen van de trappen en de Belgische, Franse, Engelse en Russische kleuren alsook de stadsvlag werden neergehaald en door de Duitse oorlogsvlag vervangen. Twee Gentse schepenen moesten de ruiters begeleiden over de Sint-Michielsbrug naar de grens der stad te Mariakerke. Cies zag de rosse in de Veldstraat. Hij moest daar goed zijn weg kennen want hij ging de kleine straatjes binnen.

Langs de Nederkouter, de Kortrijksestraat en de Meersstraat geraakten zij tot dicht bij het lusthof "'t Patijntje". Kleine jongens riepen hun toe dat de Ulanen reeds aan de spoorwegbrug stonden. De Snepbrug was opgeblazen op het laatste ogenblik. Er lag een bootje aan de oever van de Leie op de plaats waar overgezet werd. De eigenaar van het vaartuig was er niet. Richard en Noël konden het losmaken. Zij legden er hun fietsen op en vaarden naar de overkant.

Over de Leie werden zij gevolgd door voorposten van de Duitsers, een Ulaan en twee soldaten-wielrijders. Zij reden dapper verder, kwamen een Engelse patrouille tegen en verwittigden de ruiters van de komst der vijanden. Op hun landkaart toonden zij hen de plaats waar de Duitsers zich bevonden. De Engelsers reden er naartoe.

Aan de berm van de spoorweg hadden Belgische lanciers zich in hinderlaag gelegd. Noël en Richard waren scherpschutters en hadden eerste prijzen van het regiment gehaald. Zij gingen ook in de gracht, zetten een politiemuts van de lanciers op hun hoofd en begonnen de aanrukkende Duitsers te beschieten. Zij bleven er tot wanneer een vijandelijk kanon hen beschoot en met de Belgische lanciers trokken zij zich terug. Voor de aftocht kwam nog een lancierspatroelje binnen. Eén der ruiters had zijn paard verloren en liet zich hangen aan de staart van een ander rijdier om nog bij zijn escadron te geraken.

Op de spoorbaan stond een locomotief met een tweetal wagons, gereed om weg te rijden bij de nadering van de Duitsers. Richard en Noël wierpen hun fiets op een spoorwegwagon en reden mee tot in Aalter waar zij de nacht doorbrachten.

De volgende dag reden zij verder per rijwiel naar Brugge. Daar vond Richard een legerdokter die hem achteruit zond. De volgende dag was hij te Oostende. Te Adinkerke, aan de grens, onderzocht de rijkswacht of hij geen vaandelvluchtige was. Dan werd hij opgenomen in het voorlopig verbandhuis te Saint Folquin nabij Bourbourg.

De auto keerde terug met de Duitse officieren. Patrouilles Ulanen met aan de lans een bebloed vaantje, kwamen in de stad om de uitgangswegen te bezetten.

Ik was verwonderd dat op de plaats, gelegen in een andere omschrijving, geen politieofficier van die wijk mijn overste was komen vervangen. De agenten kregen geen bevelen meer. Enkel nog van de Duitse officier. Hij beval dat de mensen die van de stad kwamen niet over de voetgangersbrug mochten gaan of er blijven stilstaan. Ik liep van de ene zijde der brug naar de andere, ging bij Paul die aan de andere kant stond en kwam dan terug. Alvorens te vertrekken had mijn commissaris mij een heer van een veertigtal jaren aangewezen die zich ophield langs de kant van de Dampoortstraat en aan wie ik inlichtingen mocht overmaken. Aan de commissaris moest ik bij een eerste gelegenheid de getalsterkte en zo mogelijk het nummer laten kennen van de regimenten die zouden voorbijtrekken.

Het werd middag. Een officier van de wijk kwam in burgerkledij het personeel verwittigen dat zij niet zouden afgelost worden. Bij een dienst van lange duur kregen de agenten een maaltijd bekostigd door het stadsbestuur. Wij mochten gaan bij de beenhouwer Celie in de Dampoortstraat om twee broodjes met gehakt vlees. In de herberg Het Land van Cadzand kregen wij een glas bier en mochten daar eten. Het was de beurt van mij en Paul. De rosse Duitser was weer over de Dampoortbrug gekomen. Hij liep in de gelagzaal van die herberg en dacht dat België reeds Duits grondgebied was. Op de rand van het biljart legde hij een brokje chocolade om te zien of iemand zou wagen het weg te nemen. Dan kwam hij aan de tafel waar Paul en ik zaten te eten. Hij wilde een gesprek met ons aangaan en kreeg geen antwoord. Wij aten voort. Dan kwam hij tergend naderbij en zegde: "Nu zijt u ook Duitsers". Dat werkte Paul op de zenuwen en hij antwoordde: "Wij zijn en blijven Belgen".

De vertrouwing van de commissaris die aan de toonbank met de Duitsers had staan praten, kwam sussend tussen. Hij zei tot de soldaat: "Laat die politiemannen met rust. Het zijn goede lieden."

De politieofficier deed ons roepen om op dienst te komen. Onze broodjes waren nog niet opgegeten. Veel vlugger dan hij gekomen was, was hij weg en hij liet zich niet meer zien. Ook de oude agenten hielden zich op afstand. Na de middag werd een gekwetst Duits wielrijder over de Dampoortbrug bij de officier gebracht. Ik was op die plaats. Er werd geroepen: "Men heeft

geschoten". In een oogwenk werden een twaalfstal burgers omsingeld en afgezonderd. Ik was er bij en had niet de gelegenheid mij te verwijderen.

Terwijl men het hemd van de soldaat zijn rug stroopte werd hij ondervraagd. Wat was er gebeurd? Had een driftig mens op hem geschoten? Waren er beteugelingen te duchten voor de bevolking van Gent en de bijgelegen voorsteden?

Er was nog geen enkele Duitse krijgsarts ter plaatse en men haalde een dichtbij wonende geneesheer uit zijn kliniek. Hij ook werd bij de groep afgezonderd gesteld. Eindelijk hoorde ik dat de soldaat gewond werd in de rug, aan de grens der stad te Mariakerke, door een Engels soldaat.

De geneesheer haald de kogel uit de wonde en nadat de officier het projectiel nagezien had werd de groep gearresteerden losgelaten. Jonge mannen van de Dampoort, de Heirnis, St.-Amandsberg en Destelbergen trachtten weg te geraken uit de stad.

Daar kwam Juul aan de brug. Hij was gans bezweet. Hij was een oud schoolmakker van mij. Kort geleden had ik een cursus gevolgd van de Engelse taal en van boekhouden. Daar had ik Juul teruggevonden. Het was warm weder en hij droeg een overjas. Hij scheen dikker te zijn want onder zijn mantel droeg hij zijn ondergoed om geen pak te moeten dragen. Hij kwam van de Oude Barreel en had de Duitsers zien opkomen. Met hele regimenten waren zij voorbij zijn huis gemarcheerd naar Gent toe. Alhoewel definitief vrijgesteld van legerdienst wilde hij het Belgisch leger gaan vervoegen.

Sies Carré wist dat de spoorwegbrug, de Muide- en de Meulestedebrug reeds bezet waren door de Duitsers maar tussen Meulestedebrug en de overzet naar Oostakker, achter het kasteel Vincent, aan de pijlers van de onttakelde brug, rechtover de oude statie van Wondelgem, lag de jol van Neel de Antwerpenaar waarmede hij de trossen van zeeschepen aan de kaai bracht om de vast te leggen. Daarmee gingen nog voortdurend, buiten het gezicht van de Duitse wachten, jongens naar de overkant van het kanaal van Terneuzen.

Er kwamen daar zoveel mannen dat zij zelfs te water gingen aan een ton welke naar de overkant getrokken werd. Het grootst deel van de mannen van 17 tot 35 jaar was gevluht.

Rond 3 uur kwamen onder de viaduct van de Dampoort de eerste compagnies van het opmarcherend leger. Wie aan de kleur van het veldgrijs niet gewend was kon die soldaten op het eerste zicht niet onderscheiden. Met fijfers op kop trok een regiment voorbij. Dan kwamen Generaal von Beseler met zijn stafofficieren te paard over de brug. Zij stelden zich op voor de huizen van de brugwachters. Door de compagnie welke volgde werd op de brug de parademars geslagen. Generaal von Beseler richtte daar het woord tot zijn troepen en riep: "De vesting van Antwerpen is gevallen. De Bel-

gische koning is op de vlucht. Zijt u bereid om de Engelsen te gaan bevechten?" Zijn soldaten riepen luidkeels: "Jawohl". Dan voegde von Beseler eraan toe: "Nu trekken wij op naar Oostende." Geen uur later was dat nieuws overgeseind. Een stroom van soldaten volgde: het 33ste regiment reserve infanterie, voetvolk, paardevolk, geschut, allerhande vervoermiddelen en tussenin een muziekkorps. Soldaten gingen voorbij met een roos in de loop van hun geweer. Anderen hadden aan hun geweer een haas gehangen die zij onderweg geschoten hadden. Er kwam een bestelwagen van de dienst der spoorwegen welke omgevormd was in een beenhouwerij. De geslachte zwijnen hingen achteraan. Ongeveer 25.000 manschappen waren voorbijgetrokken en dan hield de stroom op. Achteraan kwam een officier opgestapt, het was een krijgsgeneesheer. Ik vroeg hem of er nog soldaten achterkwamen, maar hij wilde weten waarom ik dat vroeg. Ik antwoordde dat het was om de ordedienst te kunnen regelen en de officier zegde dat dit de laatste soldaten waren van de legergroep, welke langs daar opgemarcheerd was.

Dan kwamen de troepen binnen langs de Brusselsepoort. Zij werden geschouwd aan de lancierskazerne en de soldaten deden daar ook de parademars. Nog dezelfde namiddag had een groot defilé plaats aan het provinciaal gouvernementshotel. De Gentenaars zullen allen op die dag de parademars gezien hebben. Voor één nacht moesten de troepen ingekwartierd worden in de stad. Kazernen en openbare gebouwen werden bezet. Vele soldaten lagen in scholen. Ook burgers kregen militairen in huis. De manschappen van von Beselers legerkorps bleven onder de bescherming der draak van het Belfort. De soldaten liepen weldra rond en vulden de herbergen. Er was nog veel te eten en te drinken te Gent.

Ik zag een dikke Duitser een kilo gehakt vlees met ajuinen bedekt, brood en enkele glazen bier in zijn maag werken. Sommige kerels hadden de weg gevonden of waren hem geweest naar de instelling van Madame Legros. Haar juffers waren vermoeid van het bedienen der klanten. De soldaten wilden echter nog meer en weigerden haar salons te verlaten. De uitbaatster kwam de hulp inroepen van de politie, maar dat ging niet.

De militaire commandant von Beseler en daarna Generaal-Majoor Jung, moesten de gemeenteoverheid helpen om bij middel van Duitse patrouilles de orde te handhaven. Generaal-Majoor Jung, de overste van de eerste reserve-infanteriebrigade, had juist in de slag van Melle-Kwatrecht een afrossing gekregen.

Hij feitelijk niet, maar een paar honderd van zijn soldaten hadden het leven gelaten langs de Brusselsesteenweg. Hij kreeg het IJzeren Kruis en werd de eerste stadscommandant, de heerser over Gent.

Ik ging eens tot aan mijn huis en vond daar een Duits soldaat met pak en zak. Mijn vrouw was om te sterven. Celina was weer bij haar ouders gaan slapen. Ik dacht dat een bediende van het bureel mij een poets gebakken had door

een soldaat bij mij kwartier te geven. Die kerel voelde zich reeds thuis en vond het er zeer gezellig, juist zoals in een Hollands huis. Ik vroeg hem wat hij er kwam maken. Hij zegde dat hij een kwartier kwam betrekken. Dan vroeg ik hem zijn inkwartieringsbiljet. Het nummer van het huis was juist doch hij moest in de straat van dezelfde naam maar niet op de steenweg zijn. Hij zou gaarne gebleven zijn. Hij is het eindelijk afgetrapt.

Toen ik terug op het politiebureel was kwam met veel lawaai een beschonken Duits soldaat binnen. Hij schopte de deur op en om zijn motorrijwiel binnen te wringen. Een herbergier had hem naar het bureau verwezen. De man wilde absoluut naar Melle waar hij de vorige nacht zo lekker geslapen had. Hij kon zijn voertuig niet meer besturen. Om van die lastpost ontslagen te zijn, hielden de bedienden het voertuig op het bureel en zonden mij met de soldaat naar het bestendig politiebureel bij de officier belast met nachtdienst. Onderweg klopte en schopte de soldaat op de deuren van de huizen. Aan het bestendig bureel was de deur gesloten. Niemand deed open. Ik heb de soldaat kwijtgespeeld in de Baudelohof. Hij kon daar op een bank zijn roes uitslapen.

's Anderendaags was de stad vol met Duitse soldaten. Bruggen en kruispunten waren met soldaten en machinegeweren bezet. De bijzondere gebouwen waar officieren logeerden werden bewaakt.

Vroeg in de morgen weerklonk een kanonschot, het signaal dat de Duitsers zich moesten verzamelen om verder op te rukken. Het ene regiment na het andere, pionieren, voetvolk, ruitery, artillerie en transport marcheerde, voor het dag werd, in de richting van Drongen en Mariakerke. Onafgebroken kwamen uit de richting van de Brusselsepoort nieuwe colonnes met troepen door de stad. Het was het leger van de Hertog von Wurtenburg, dat de rechtervleugel van het Duits leger kwam versterken.

De spoorwegbruggen op de Leie en de Schelde van de lijn Brussel-Oostende waren in de lucht geblazen. Alles moest te voet of per voertuig geschieden. Dagen achtereen trokken de regimenten door de stad. Die soldaten waren nog niet in de slag geweest. Zij hadden nieuwe uniformen, nieuwe pinhelmen, nieuwe geweren, ransels en gordels. Het waren echter geen elitetroepen meer. Mannen met brillen werden naar het front gezonden en er waren zelfs gebochelden bij.

Vooraan reden de officieren te paard, daarna volgden de onderofficieren en soldaten te voet. De officier draaide zijn hoofd naar achter en brulde iets. De onderofficieren riepen: "Zingen" en de soldaten zongen het "Deutschland über alles", "Heil Dir im Siegerkranz" of een ander lied uit hun soldatenzangboekje.

Eén van de volgende dagen was ik op ronde aan de Dokplaats en ontmoette de Hollandse schipper. Hij lag met zijn motorschip geladen met kaas en gedroogde vis aan het stapelhuis. Zijn klanten uit West-Vlaanderen kwamen

niet en hij zou gaarne terugkeren naar zijn land. Hij vroeg of ik de lading wilde bergen en na verkoop van de waren de rekening met hem vereffenen als de oorlog geëindigd was. Het was nu de derde maal in acht dagen tijd dat ik een aanbod kreeg waarmee een fortuin te winnen was. Een partij ongebrande koffie van 10.000 kg op krediet, gans een kruidenierszaak voor niets en nu een scheepslading kaas en vis tegen betaling op termijn. Geen enkel van die kansen heb ik benut. Nooit zou ik nog zulk een aanbod krijgen.

De politiemannen mochten geen handel drijven maar ik was een klakagent voor de duur van de oorlog. Mijn overste had mij echter laten horen dat op dit ogenblik de diensten bij de politie zo nuttig waren als bij het leger, nog meer zelfs, daar de opleiding minstens 3 maand zou duren en wie weet hoe lang het nog oorlog zou zijn.

Mijn diensten zouden daar naar waarde geschat worden voor mogelijke bevordering en ik had er mijn zinnen op gezet om bij de politie een toekomst te vinden. Ik verzond de schipper naar de Koestraat bij een vishandelaar wiens vrouw akkoord kwam maken. Gans de lading werd overgenomen. Toen het schip vertrokken was bleven nog drie grote vaten met pekelharing op de kaai onder het afdak. Zij waren niet verkocht en de schipper had ze niet meegenomen. Elke dag werd de inhoud iets kleiner.

(...)

De eenheid van Leon, haar echtgenoot, was uitgeweken naar Holland. Hij werd geïnterneerd in een kamp te Harderwijk aan de Zuiderzee. Hij was gevraagd om in het kamp leergangen te geven in tekenen en binnenhuisarchitectuur. Alhoewel zij niet in het bezit was van een diploma had men haar aangesteld om freubelonderwijs te geven aan de kleuters van vluchtelingen en geïnterneerden, waarvan de vrouwen naar Harderwijk gekomen waren.

Zij was langs Antwerpen naar Gent gereisd om haar boekje van de spaarkas alsook klederen en ondergoed te komen halen. Met de trein van Gent naar Zelzate zou zij terugkeren bij haar man.

De trein reed nog naar Zelzate en men kon de stad verlaten. Sommigen gingen uit vrees voor de bezetting om in Engeland of Frankrijk te gaan verblijven. Anderen om hun familie te vervoegen in Holland. Sommigen om dienst te nemen bij het leger.

Het Feestpaleis dat bezet was geweest door duizenden vluchtelingen kwam leeg daar de mensen die er verbleven terugkeerden naar hun woonplaats.

De burgerwachten te Gent gebleven of teruggekeerd zouden door de Duitsers niet verontrust worden aangezien zij enkel politie- en bewakingsdiensten hadden gedaan. Er werd echter een voorwaarde gesteld, zij moesten de politie helpen.

Ik werd gelast om met een groep in burger geklede wachten wachtronden te

doen langs de havenkant. Dat ging vrij gemoedelijk en zonder tucht. Altijd had een deel van de wachten grote dorst en ze gingen naar de herbergen om zich te warmen.

Er werd een politiereglement toegepast op de wachten die hun beurt verzuimden. Dan werden zij uitgenodigd om op het bureel uitleg te geven. Als zij niet kwamen werd ik naar hun huis gezonden om de reden van de afwezigheid te kennen en hun verklaring te noteren. Eens kwam ik bij een handelaar, wonende dicht bij het Belfort, die vruchteloos uitgenodigd was. Die heer zegde: "Daarvoor heb ik nu geen tijd meer. U moogt mij gerust vijf frank boete opleggen. De handel kent geen oorlog." Die man had meer nieuws over wat aan het front gebeurde.

Toen de Duitsers waren opgerukt hadden schermutselingen plaats tussen ruiters der achterhoede van de Belgen en de voorposten van de vijand. Vanuit Mariakerke en Drongen werd de opmars van de Duitsers verhinderd. Er werd gevochten de 23ste oktober te Merendree, de 14de tussen Brugge en Izegem.

(...)

Te Gent, aan al de bruggen, stonden gewapende Duitse soldaten op wacht. Het gebeurde dat zij de bevolking lastig vielen met ruwe woorden of bedreigingen. Daarom werden jonge agenten gelast om vaste post te doen in de omgeving. Het werd reeds killig, vooral 's morgens en 's avonds, en de diensttijd zonder aflossing duurde 3 à 3.30u. Het stadsbestuur had een belasting gelegd op de invoer van bier uit de andere gemeenten en de controle was het voorwendsel van die dienst.

De dagbladen die te Gent nog verschenen gaven enkel plaatselijke berichten maar er kwam buitenlands nieuws. Het Nederlandse dagblad "De Nieuwe Rotterdamse Courant" kreeg toelating van de Duitse overheid om te Gent te verschijnen en gaf berichten over de Westelijke en Oostelijke fronten.

(...)

Het vierde legercommando van de Duitsers verbleef slechts voor korte tijd te Gent en had zich verplaatst naar Tielt. De etappeninspectie kwam de 22e oktober binnen. Luitenant-Generaal von Scheckendorff was etappeninspecteur. Hij was in het vierde etappengebied de vertegenwoordiger van het Duitse Rijk, joeg rechters en magistraten uit het gerechtsgebouw en zij mochten er zich niet meer vertonen. Hij vestigde daar zijn burelen en ook die van het burgerlijk bestuur, geleid door regeringsraad von Keudel. Daar werden ondergebracht: het kaartenbureau, het krijgsgerecht, de Intendance, het munitie- en materiaalwezen, het transport, het bestuur der etappendokters, de postduivenafdeling, de censuur op brieven en drukwerken, de geheime politie en de krijgskas. De officieren die tot zijn inspectie behoorden logeerden in het Posthotel.

Het werd Allerheiligen. De kerkhoven werden druk bezocht door familieleden die bloemen kwamen neerleggen op de graven van hun afgestorvenen. De gesneuvelde Belgen, Fransen en Engelsen werden niet vergeten. Ook de graven van de Duitse gesneuvelden werden versierd.

's Morgens waren al de wachten aan de bruggen inderhaast weggetrokken en vervangen door soldaten van de garderegimenten, mannen van grote gestalte, die vertelden dat zij aan de IJzer tot aan hun hals in het water gestaan hadden.

Op sommige avonden kon men langs de waterkant van de Leie het kanongebulder duidelijk horen. Het treinverkeer met Holland werd gestaakt. De Nieuwe Rotterdamse Courant mocht niet meer verschijnen. De oorlog zou niet geëindigd zijn in drie maanden zoals voorspeld. De locale dagbladen gaven enkel officiële berichten en plaatselijk nieuws door de censuur toegelaten. Na een periode van stilte mocht de Nieuwe Rotterdamse Courant opnieuw verschijnen. Alsdan vernam men dat de aanval van de Duitsers tussen Nieuwpoort en Diksmuide afgeslagen was en de Belgen in West-Vlaanderen stand hadden gehouden.

(...)

De oude agent Victor was oorlogsverslaggever gebleven, niet meer zo luidruchtig en nu zonder landkaart. Als hij voorbij een herberg kwam riep men hem binnen om het laatste nieuws te horen. Nog nooit had Victor een pint bier geweigerd. Hij kon buitengewoon veel drinken. Dan liet hij zijn lange snor in het glas hangen, zoog hem af en knabbelde alsof hij een boterham opat. Aan het einde van zijn verslag neuriede hij: "Aan de IJzer krijgt de keizer, toebak."

Toen de opmars van het Duits leger aan de IJzer gestuit was kon de stad Poperinge, welke bestemd was als hoofdstad der etappen van het vierde leger, niet bereikt worden.

Het Justitiepaleis te Gent werd te klein en de ene na de andere afdeling werd naar andere gebouwen overgebracht.

Gent was de etappenstad en is dat gedurende vier jaar gebleven. Gans de administratie, de bevoorrading, het gerecht, de heropleiding van de recruten en onderhorigen met de verschillende diensten belast. Vele gebouwen werden door hen betrokken: het Justitiepaleis, het Feestpaleis in het park, Flandria Palace, de stations, het Posthotel, de kazernes, het krijgsgasthuis en een deel van het burgerlijk hospitaal. Grote herenhuizen op de Kouter en elders werden opgeëist. Bij particulieren waren officieren en ordonnansen ingekwartierd. Zij namen de beste plaatsen in beslag en de inwoners moesten zich vergenoegen met wat hen niet kon dienen.

Daar waar de inwoners gevlucht waren deden zij als heer en meester en maakten van het salon een werkplaats. De Andriesschool en het jongens-

wezengesticht, gelegen bij het militair hospitaal, moesten vrij gemaakt worden om gekwetsten te leggen. Het Flandriapaleis, het Feestpaleis in het park, het klein justitiepaleis en het Instituut Moderne in de Afsneelaan waren reeds in gebruik. Dagelijks kwamen ganse treinen met gekwetsten die zo spoedig mogelijk naar het front teruggezonden werden. Begeleid door een muziekkorps marcheerden zij naar St.-Pietersstation en trokken terug naar de IJzer. Het justitiepaleis werd bewaakt door landstormers. Aan het Posthotel, waar officieren ingekwartierd werden, stond een wacht. Zij aten en sliepen er op de kosten der stad Gent. Hun tafel was rijkelijk voorzien. Al de groten die door Gent kwamen werden in het Posthotel met praal ontvangen. De koningen van Beieren en van Wurtenburg, de generalen von Hindenburg en Ludendorff, prinsen, hertogen, graven, von Ilse, de chef van de generale stad van het 4de leger, kwamen in dat hotel wanneer zij op doortocht waren. Luitenant-Generaal von Seckendorff, etappeninspecteur van het vierde leger, vreesde voortdurend een opstand van de Gentenaren. In de geschiedenis had hij gehoord dat zij nog koningen hadden doen beven. In het Beursgebouw op de Kouter, dicht bij het gerechtshof en het posthotel lag een ganse compagnie soldaten, om hem en zijn officieren te beschermen. Hij controleerde in het etappengebied van het vierde leger de Belgische economie, het Belgisch bestuur en zijn bevolking. Wat eerst voorlopig was werd voor de ganse duur van de oorlog de zetel van het Duits oorlogsapparaat.

De ene na de andere afdeling werd naar andere gebouwen overgebracht. Op de Kouter deed hij de prachtige herenhuizen opeisen voor de pascentrale, het economisch comiteit, de intendance, het munitiewezen en het materiaalbureau. De geheime politie trok naar het gebouw van Bruggen en Wegen op de Nederkouter, de censuur naar het Posthotel op de Koornmarkt. Het telegraafwezen had zijn burelen in de Posthoornstraat, het burgerlijk bestuur nam zijn intrek in de bureaus van het provinciaal gouvernement. In het Zuidstation was de dienst der postpakketten, het uniformdepot en een werkhuis voor de artillerie. De legerbakkerij werd gevestigd in de Muinkbrugstraat in de bakkerij van het Belgisch leger en de slachterij in het Stedelijk Slachthuis. Een hele reeks huizen was nodig voor het herbergen der onderofficieren en manschappen van de bouwdirectie. Het autopark werd ingericht in de loodsen van de Voorhaven. De motorfietsafdeling, die de inlichtingsdienst voor de legerafdeling verzekerde, lag in het Zuidstation. Het St.-Pietersstation was bestemd voor het vervoer van Duitse troepen en materiaal naar het westelijk front en voor de soldaten die met verlof gingen. Gedurende de zware gevechten aan het front kwamen langs daar ganse treinen met zieken en gekwetsten welke achteruit gebracht werden. Soms waren tienduizenden gekwetsten te Gent. Ze werden aangebracht per spoor en later ook met binnenschepen die omgevormd waren in lazaretten. Er waren een ganse reeks hospitalen te Gent: Het Flandriapaleis, het Casino op de Coupure

(door de Duitsers het Palmenhaus genoemd), het klein Justitiepaleis, de Normaalschool, het Jongenswezenhuis, het Instituut de Kerkhove, het Hotel de la Cloche (Valentino) op de Kuiperskaai en het Instituut Moderne.

Na het vertrek van de vluchtelingen uit het Feestpaleis hadden de Duitsers er een lazaret ingericht. De grote zaal was voor de lichte zieken, het Casino en de andere gebouwen voor de zwaar gekwetsten. Voor de zieke paarden was er in het etappenpaardendepot, bij de Sterre, een paardenhospitaal. De dode paarden werden geroosterd tot kippevoer in een instelling op de Nijverheidslaan. Al die diensten hadden een aantal officieren en onderofficieren die gewichtig rondliepen in de straten der stad of verkeerden in elegante kringen. Het waren meestal jonge zonen uit welstellende families die voor frontdienst onbruikbaar gemaakt waren. In de stad waren recrutendepots in de St.-Pieterskazerne, de Leopoldskazerne en in het Seminarie op de Reep. De Duitsee politie en de veldgendarmerie hadden hun posten dicht bij het Justitiepaleis, in een gebouw in de Schouwburgstraat.

(...)

De gebeurtenissen beschreven in dit verhaal zijn langzamerhand uit het geheugen van het volk gegaan. De meeste mensen van die tijd zijn dood en begraven en kunnen de waarheid van de aangehaalde feiten niet meer bevestigen. Dat alles is nu bijna vergeten. Als de tijd mij gegund wordt zal ik later vertellen wat daarna is gebeurd. (4)

4. Voor zover we konden nagaan kwam hierop nooit een vervolg.